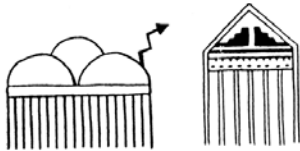

Nõid sõidab luua seljas, 1451.

Väike märgiatlas

Karl Kello

Rehamotiiv kui vihmapilve võrdkuju, Põhja-Ameerika.

ELAGU NÕUKOGUDE LIIDU ÜHEBIGUSLIK NAINE
-AKTIIVNE OSAVÕTJA RIIGI-JUHTIMISEST JA MEIE MAA MAJANDUSLIKUST JA KULTUURILISEST ÜLESEHITUSTOOST!

Propagandaplakat kinnitab: naisriisuja on võrdväärne osaleja ülesehitustöös. M. Roosmaa, 1940.

Luuakonts ukse ees.

LUUD JA REHA

Mõned asjad muutuvad märgiks kuidagi iseenesest, nimelt oma igapäevasuse tõttu, nagu näiteks luud ja reha. Vanasti astuti reha peale, mis on palju piltlikum väljend kui moodne ämbrisse astumine. Ka tänapäeval pole müüdilooma ja kujundlik mõtlemine kuhugi kadunud, seda tunnistab kas või teravmeelne ütlemine "reha tege-ma".

Luu seljas

Luuda peeti maagiliseks kaitsevahendiks, see pühkis paha minema. Aga tuli ka ette vaadata, et häid vaime välja ei pühiks. Inglismaal kuuldavasti ei pühitud omal ajal seepärast öösiti tube. Luud oli ka tõhus transpordivahend – nõiad sõitsid luua seljas (kurjad vaimud võivat võtta selle maagilise tarberiista, mida kasutatud nende väljaajamiseks, oma valdusse). Ahjuluu ja leivalabidaga liigelnud aga juba kuri-vaim ise. Jõululaupäeva öösel pandi seepärast ahjuluu ja leivalabidas parte otstele, et kurat neid kätte ei saaks ja sõitma ei läheks.

Kui taheti saada hästi õnnelikuks, ja *et õnn igal pool saadaks*, tuli "jõululaupäeva öösel kella 12 ajal võtta ahjuluu ja sellega pühkida õunapuu otsast endale pääle" (Halliste).

Luud seljas

Luutsinaõhtul, 13. detsembril, tulnud luuts külla, luud seljas, ja kukkunud põrandat pühkima. Luutsiöö öeldi olevat kõige pikem ja pimedam öö – nii pikk, et kotkas kukkunud puust ja kukk õrrelt maha, jõudmata hommikuni vastu pidada. Kõige pikem öö oli ajatriivist tingituna luutsinapäeva kohal 14. sajandil, kui kalendriaeg jäi tegelikust ajast maha 11 päeva. Luutsiöö peaks seega olema sisuliselt samaväärne jõuluööga, kui taassünnib valgus.

Kas luuts tuleb, luud seljas, et pühkida pimedus minema? Lucia ongi teatavasti valgusetooja. Põhjamaades kannab temanimeline valge neitsi hiilgavat küünla-

krooni peas ja valgustab pimedat öö, astudes juubeldava rongkäigu ees läbi linna.

Luud ukse taga

Veel hiljaaegu tavatseti Saaremaal panna luud ukse taha, kui kodunt ära mindi. Liivlased uskusid, et kui jätta ahjuluu ukse taha, ei pääse nõiad ega mustlased pere äraolekul sisse. Mis peaks tähendama, et ka saaremaine komme polnud märgiks mitte ainult sellest, et pererahvast pole kodus, vaid ka kaitseks kurja vastu, ja et majas ei juhtuks õnnetust.

Luud käes

Meil pistetakse ka lumememmele luud pihku, mis on oluline eripära, võrreldes muu maailmaga. Lumememm, luud käes, kaitseb kodu vaenulike jõudude eest, kes iseäranis talvepimedas liikvel. Valge lumememm pimedas öös meenutab müütilist Valget Emandat. Kiviaegset taevajumalannat. Kaitsejannat.

Tuuleluud

Tuuleluud ja tuuleviht on tuulepesa, s.o tihhe oksanutt kase või sanglepa ladvas, mis läheb asja ette tuulest tulnud haiguste – tuulerõugete, kõrvahaiguste, silmavalu ravimisel. Aga mitte ainult: "Kui tüdruk hullab poistega ega ole viga kedagi, aga kui keegi siis tuulepesaga saab salaja 3 korda lüüa, siis on kohe rapsakas külles ja jääb raskest" (Simuna). Lätis löödi tuuleluuaga kolm korda väikest last, kes kuutõbine ja öösel ringi käib. Meilt on teada, et "Tuule luvvaga pissetas last, kes ala kuses, – ei kuse enam" (Helme).

Tululuud

Liivimaal arvatakse, et tulisaba ehk pisuhänd olla otsekui tululuud, mis pühib üle laotuse. Lätist on teada niisugust lugu, et kui vanakurat otsustanud kord jumala loodud valguseallikad kustutada, alustanud ta peale taevatähtede pühkimisest. Tõmmanud korra nagu tulise luuaga üle taeva, ja pooled tähed kadunud.

Taeva luud, mere reha

Tuul olla otsekui luud, mis pühib üle maa (Läti, 1688). Meil öeldakse, et nii loodetuul, õhtune tuul kui ka põhjatuul on taeva-luud, keskhommikutuul on mere reha. Loodetuul pühib taevast, põhjatuul on pilvede pühkija. Häädemeeste mehed teavad, et "kagutuulega ei maksa minna kala-le, meri on nagu tühjaks riisunud".

Mere riisumine

Üks üsna omapärane müütiline kujutelm ongi mere riisumine *resp.* mere pühkimine. Merd läheb pühkima *akka vanhan Väinämöisen*, pühib tuliluuga kolm päeva järgemööda. Mere pühkimise eesmärk võiks olla sama, mis mere riisumisel. Me-rest riisutakse kokku maailmamuna aines. Päevalind pääsuke leidnud merest sinipuna-kollase mätta, mille otsa pununud pesa. Munenud sinna kuldse muna, tuul tulnud ja veeretanud muna vette. Ilma-sepp teinud raudse reha, millega merd riisuda. Muna tükid kogutudki kokku, neist saanud päike ja kuu ning tähed taevasse. Ka vette kadunud Lemminkäist, Kaleva poega (kel päev paistnud pealael või otsaes) otsima minnes läheb tema ema raudse rehaga merd riisuma, leiab poja tükid Toone mustast jõest ja liidab kokku.

Taeva reha

Reha on tõusnud isegi taevasse tähtkujuks. Wiedemanni järgi on *taewa-reha* ja *koot* Kaljukitse tähtkuju. Ka Orioni tähtkuju on rahvaastronomias tuntud Koodi ja Rehana. Koodi ja Reha järgi määrasid eestlased vanasti aega, põllutöö ja rehepsu algust.

Eestlased ja lätlased usuvad, et kui heinajal jätta reha maha, pulgad ülespidi, hakkab vihma sadama.

Reha tegema

Pärast kallist heinaaega sobib sedastada, et riisumine on tänase päevani suure au sees. Reha tegema tähendab lasta teistel reha peale astuda. Reha tegema – see on pihta panema, ärastama, riisuma, kuid mitte varastama. Varastamine võiks liiga ebameeldivalt puudutada asjaosalise helli hingekeeli. Kui Kultuurkapitali juht varastas kaheksa miljonit riigi raha ja mängis selle maha, siis nimetatakse seda riisumiseks. Ega riisumine ole vargus, nagu näiteks sõiduvargus (= piletitä sõit ühistranspordis). Riisutakse lihtsalt kokku, mis riipakil.

Riisumise sümbol

Postimees kirjutas, et üleöö sai Violist riisumise sümbol. Eesti Päevaleht nimetas teda hellitlevalt suurriisujaks. Rehamehest kirjutasid kõik ajalehed, temast rääkis raadio, näitas TV. Ajakirjandus leidis, et vangimajast vabanev Avo Viiol valmistub ühiskonnas negatiivse kangelase rolliks – no vähemalt ikka kangelane. Nii kui rehamees lahti sai, kiirustas vaba ajakirjandus teda intervjuerima. Eesti Ekspress oli sedapuhku ees-see-meis. Riisuja tahtis õpetajaks hakata, sest seda ametit ta oskab. Tung tema loengutele olnuks kindlasti suur, sest küllap on mehel veelgi häid äriideid varuks. Ei läinud korda. Rahvas ei taha siiski veel hästi mõista riisumise kui elustiili varjatud väärtust.

Riisumine aga on sama hea kui võlg võtta, pealegi väga soodsatel tingimustel. BNS-i teatel oli Viiole võlg aprilli lõpuks Kultuurkapitali ees 8 535 373 krooni ja 48 senti (PM, 8.05.). Kui selleks ajaks oli ta oma endisele tööandjale hüvitanud 4404 krooni, siis juuni lõpu seisuga juba veidi üle 5000 krooni – seegi BNS-i teade ületab uudiskunnise (PM, 5.08.). Sellise tempoga ei lähe mööda kahte-kolme tuhandet aastatki, ja ongi võlg märkamatult tagasi makstud.

Tallinnas on k.a seitsme kuu jooksul tabatud ligi 16 000 sõiduvarest, teatab ajaleht Pealinn, neile on määratud trahvi 5 876 526 krooni ulatuses. Pealinna sõiduvargad teenivad riigile poole aastaga tagasi kogu selle raha, mis üks suurriisuja suudab kokku rehitseda – üks sõiduvargas maksab trahvi keskel läbi sama palju, kui suurriisuja hüvitab ühe kuuga oma võlga.

Plats puhtaks

Kohalikud reha- ja luuamehed on meil pea sama kõvad tegijad kui kunagine Koodi-Jaan, saavutanud üleriigilise tuntuse ja meediakangelase staatuse, vikatimeheni küll vahest küündimata. Aga üks vikatimees ole ka juba üleilmse tähendusega müütiline kuju.

Luumotiiv levis ka läinud sajandil Venes. Leniniski kujutati luuamehena, kes raudse luuaga pühib eest kapitalistlikud jätsed. Meie isamaaliku loosungi "Plats puhtaks!" algne mõte olnud hoida eelkõige oma õu puhas. Tulemusi arvestades oleks sellega võinud ausalt öeldes piirdudagi.

Тов. Ленин ОЧИЩАЕТ
ЗЕМЛЮ ОТ НЕЧИСТИ.

Luuamees Lenin. Plakat, 1920. aastad.

Vikatimees, liivakell käes.

Sabatisõit läheb lahti, 18. sajandi puulõige.

Tagurpidi korstnapühkimine: nõiamoorid pühivad luualennuteele läbi korstnaaugu. 16. sajandi puulõige.